

581.5(082)

П78

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

*Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної
конференції*

**Кривий Ріг
«Видавничий дім»
2007**

ЕКОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДВЕНТИВНИХ РОСЛИН ПО ЛІСОСТЕПУ ТА СТЕПУ УКРАЇНИ

Ющук Є. Д.,

Криворізький державний педагогічний університет

Адвентивна флора лісостепової та степової зони має давню історію, що пов'язана з розселенням людей. Агентами розселення рослин є водні мережі, вітер, орнітофауна, ссавці, мурашки тощо. Наукові джерела містять чимало прикладів заносу рослин без участі людини. Але упродовж сторіч на процес розселення адвентивних рослин в основному впливає людина.

Людський фактор сприяє заносу рослин під час військових конфліктів різних держав та переселення народів, шляхом торговельних відносин з різними країнами під час обміну і переселення насіння.

Тому дослідження господарської діяльності людини має велике значення для розуміння шляхів вселення адвентивних рослин та їх дальшого поширення.

Освоєння людиною лісостепових регіонів України відомо з глибокої давнини, з часів, де землеробство було основним заняттям народів. Археологічні дослідження переконають, що на Придніпров'ї землеробство існувало продовж 2-3 тис. років до н. е.

Степові простори розоралися та використовувалися для пасовищ, а лісові масиви вирубувалися на різні потреби суспільства. Зменшення лісових ландшафтів відмічалось в другій половині XIX ст. з розвитком промисловості і транспорту та ін.

Степова зона України ще тривалий період була малолюдною.

Значні зміни природних угідь степів відмічаються наприкінці XVIII ст. після приєднання до Росії Криму і узбережжя Чорного моря. З того часу значно збільшилася густина населення півдня України. Цілинні ковилові степи перетворювалися на культурні сільськогосподарські угіддя і випаси отар овець. У цей період інтенсивно розвивалося тваринництво та ставкове риборозведення. Тваринництво сприяло швидкому розселенню рослин.

Такий спосіб господарювання був в Таврійській, Єкатеринославській, Херсонській, Миколаївській та інших губерніях південного степу (Формозов, 1962).

Зміни фітоценозів під впливом антропогенного фактора досліджували В. В. Докучаєв (1892), О. О. Ізмаїльський (1893) та ін.. Вчені прийшли до висновку, що вторинні асоціації в степу утворилися при інтенсивному використанні природних угідь. Це прискорило просування місцевих бур'янів та деяких адвентивних рослин. У 1880-1900 рр. посівні площі зернових культур в Єкатеринославській і Таврійській губерніях збільшилися понад 50 % (Ляшенко, 1939), що сприяло будівництву залізниць. Починаючи з 1863 року і до кінця XIX ст. вже вся південна частина України була вкрита густою мережею залізничних сполучень між містами України і Росії.

Залізниці сприяли поширенню бур'янів. Ці сполучення перетинали річки, горні ландшафти, лісові масиви, допомагаючи розселенню рослин через ці перешкоди.

Крім цього, на іноземному капіталі впроваджувалася південна металургія. На початку XX ст. Кривий Ріг і Донбас були головними центрами чорної металургії і важкої індустрії України.

Розвиток землеробства, ріст населення промислових центрів, сприяло створенню умов для оселення різних бур'янів та поширення їх ареалів. Степами України проходили гуни, готи, печеніги, половці, татари та ін.

Основне значення в розселенні рослин мали торговельні відносини із різними країнами.

Найкрупніші ярмарки були на той час в Києві, Харкові, Полтаві, Криму, Львові, Луцьку та інших містах. Ці ярмарки збиралися кілька разів на рік, на котрих брали участь кіпці із різних держав світу. У цей період із корисними рослинами заносилося насіння бур'янів, наприклад, на Україні з'явився Вовчок соняшниковий – *Orobanchе cumana* L.

Розвиток парків та декоративних садів в Україні «Софіївка» в Умані (1796), «Олександрія» в Білій Церкві (1793) сприяло розселенню адвентивних рослин.

В Асканії-Нова було створено зоологічний і дендрологічний парк (1874), котрий поповнювався рідкісними екзотичними тваринами і рослинами із різних куточків світу.

Перші ботанічні сади на Україні виникли у Лубнах (1721), Харкові (1804), Кременці (1806), Одесі (1820).

Ботанічні сади сприяли розселенню бур'янів таких як Злинка канадська – *Erigeron canadensis* L., Ромашка непахуча – *Matricaria perforata* L., Галінсога дрібноцвітна – *Galinsoga parviflora* Cav., Чорношир нетреболистий – *Cyclachaena xanthiifolia* Nut. – всі ці рослини із Америки.

Слід відмітити, що в північній частині України є бур'яни, які не зустрічаються на півдні. Це метлюг, стоколос житній, пажитниця дурійчаста, кукіль, волошка тощо.

Адвентивні рослини добре реагують на ґрунтово-кліматичні фактори. Зокрема у зволжених ґрунтах північної частини України (Полісся) поширені вологолюбні рослини, а в посушливих (Степ) – посухостійкі, тут зу-

стрічається рослина – тонконіг «живородящий», в котрого органами розмноження є колоски, що висипаються у вигляді маленьких рослинок (кущиків), у сприятливих умовах вони розвиваються як материнські рослини.

На основі аналітичних досліджень біогеоценозів виділено особливі фактори, котрі сприяли поширенню адвентивних рослин в Україні.